

Nr B 187

Av herr Larsson i Norderön m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr B 26, med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.

I propositionen nr B 26, som är av samma innehåll som propositionen nr 159 vid årets förra riksdag, föreslås att häradsrätt, i likhet med vad som redan beslutats beträffande rådhusrätt, från och med den 1 januari 1959 skall bli domför med tre i nämnden vid handläggning av mål om brott, varå fängelse men ej straffarbete eller avsättning kan följa. Vidare föreslås, att bötesmålen, såsom för närvarande gäller vid rådhusrätt, skall i häradsrätt kunna avgöras utan nämnd.

Den beslutade ändringen av rådhusrätts sammansättning hade framför allt till syfte att bemästra en svår arbetsbalans vid vissa större rådhusrätter, särskilt vad gäller trafikmål. Dessutom betonades den synpunkten starkt, att reformen innebär en förstärkning av lekmannainflytandet i domstolarna. Motsvarande reform för häradsrätternas del, som föreslås i den föreliggande propositionen, skulle icke få sådana gynnsamma konsekvenser. Den kan icke effektivisera arbetet inom dessa domstolar, då ju ingen juridisk arbetskraft därigenom skulle frigöras för andra uppgifter.

Det är enligt vår mening särskild anledning att uppmärksamma, att den föreslagna omorganisationen till tremansnämnder skulle medföra en kraftig minskning av lekmannainflytandet i häradsrätterna, då en nämnd bestående av sju till nio ledamöter måste anses utgöra större garanti för detta inflytande än en nämnd med tre. Tremansnämndens behörighet skulle komma att omfatta cirka tre fjärdedelar av brottmålen. Bland de kategorier mål, som enligt förslaget skall vara undantagna från den fullsuttna nämndens prövning, återfinnes sådana som rör vårdslöshet i trafik, rattfylleri, vårdslös deklARATION, olovlig och olaga jakt och fiske, överträdelser av lagen om ägofred samt ett stort antal olika slag av brott mot allmänna strafflagen, såsom våldsam motstånd, djurplågeri, vållande till annans död, misshandel, ärekränkning (flertalet fall), allmänfarlig vårdslöshet, egenmäktigt förfarande, olovligt förfogande, åverkan och skadegörelse. Reformen skulle alltså medföra ett ökat ämbetsmannainflytande. För den tidigare beslutade reformen i fråga om rådhusrätterna var det ökade lekmannainflytandet ett av de tyngst vägande skälen. Den minskning av lekmannainflytandet, som skulle följa vid motsvarande reform av

häradsrätterna, är enligt vår mening ett avgörande skäl emot reformen.

Av gammalt har bland häradsnämndens uppgifter ingått att tillföra rätten ords- och personkännedom. Då skilda orter inom tingslaget varit företrädde inom häradsnämnden, har denna fått en fast folklig anknytning, vilket bidragit till att stärka förtroendet för rättsskipningen. Med nuvarande organisation kan häradsnämnden sägas vara representativ för det allmänna rättsmedvetandet och för domsagens struktur i befolkningshänseende. För ämbetsdomaren är detta av utomordentligt värde. Därigenom får han möjligheter att bilda sig en uppfattning om hur allmänheten ser på de frågor, som domstolen har att pröva. Det är uppenbart, att en tremansnämnd i nämnda avseenden skulle erbjuda betydligt sämre möjligheter. Det måste t. o. m. starkt ifrågasättas om häradshövdingens i rättegångsbalken stadgade skyldighet att så fördela nämndemännens tjänstgöring, att erforderlig ords- och personkännedom är företrädd i nämnden, skulle kunna efterlevas vid den föreslagna ordningen.

Lekmannen-nämndemannen måste få avsevärt försämrade möjligheter att förvärva insikter i rättsskipningen, om tjänstgöringen begränsas i enlighet med propositionen. Den i domstolsarbetet väl bevandrade nämndemannen kan helt naturligt göra en betydligt värdefullare insats än den som icke fått tillfälle att i samma utsträckning förvärva erfarenhet i nämnden. Sådan erfarenhet blir mera svår vunnen vid den föreslagna ordningen. Den minskade tjänstgöringen måste medföra bristande säkerhet och därmed obenägenhet att taga en självständig ståndpunkt i uppkommande bevisnings- och straffbestämningsfrågor. Häradsnämndens betydelse för rättsskipningen torde — förutom den folkliga förankring som därigenom erhålles — framför allt ligga däri, att en jämn och konsekvent rättstillämpning garanteras även i fall där ordförandena växlar och där eventuellt som ordförande tjänstgör en person med begränsad erfarenhet, t. ex. tingsnotarie. Den föreslagna ordningen med tremansnämnd skulle göra det svårare att upprätthålla kontinuitet och enhetlighet i rättsskipningen. En brottmålsnämnd på minst sju ledamöter enligt nuvarande ordning måste enligt vår mening garantera ett bättre rättsskydd än den föreslagna tremansnämnden.

Man måste vidare befara, att häradsrätternas kompetens att bedöma sådana mål som rör typiska landsbygdsförhållanden skulle försvagas vid den i propositionen föreslagna ordningen. Den speciella erfarenhet rörande landsbygdens förhållanden, som vid nuvarande ordning i rikt mått finnes företrädd inom häradsnämnderna, är av stort värde. I tremansnämnderna, där landsrättsstädernas och övriga tätorters representanter torde få större dominans över den egentliga landsbygdens företrädare än hittills, kan motsvarande sakkunskap inte väntas vara för handen. Skulle reformen följas av en inskränkning av antalet nämndemän, skulle stora delar av domsagorna bli utan representant i häradsrätterna, och utan tvivel skulle den

egentliga landsbygden bli mest lidande härav. Det är icke endast rättsväsendets naturliga förankring ute i bygderna som i så fall skulle försvagas. Reformen skulle också få rent praktiska avigsidor. Landsbygdsbefolkningens förbindelser med domstolarna förmedlas nu i stor utsträckning av nämndemännen. Dessa tillhandagår ofta sina sockenbor med hjälp och råd i åtskilliga för vederbörande betydelsefulla juridiska angelägenheter, och de kan räkna med god hjälp från domstolens jurister. I gengäld är nämndemännen genom sina förbindelser ute i bygderna mången gång domstolen till ovärderlig nytta vid utredning av t. ex. besvärliga inskrivnings- och bouppteckningsärenden. I samma mån som landsbygden mister nämndemän, försämras befolkningens möjligheter till sådan rättshjälp som här nämnts.

De olägenheter, som skulle följa med den föreslagna omorganisationen till tremansnämnder, är enligt vår mening allvarliga. De skäl, som anförts för reformen, synes oss icke övertygande. Såsom t. ex. stadsdomstolsutredningen framhållit, är det angeläget att tillse, att rekryteringen av nämndemän blir allsidig. Erfarenheterna från domsagorna synes emellertid icke gå i den riktningen, att nämndemannauppgiftet ur arbetsbörde- eller ekonomisk synpunkt skulle vara så betungande, att representanter för vissa yrkes- eller socialgrupper hittills blivit utestängda. Klagomål från landsbygdens nämndemän över pressade tjänstgöringsförhållanden är vederligtigen ytterst sällsynta.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skall domare med åtminstone fiskalskompetens få behörighet att som ensamdomare handlägga bagatellbrottmål, medan möjligheten att meddela förordnande för tingsnotarie att handlägga sådana mål skall göras beroende av att nämnd medverkar. För tingsnotariernas utbildning är det värdefullt, att de i så stor utsträckning som möjligt erhåller tillfälle att självständigt med lekmannadomare överlägga i de frågor, till vilka rätten har att taga ställning. Såsom justitieråden Walin och Hagbergh framhållit i yttrande till lagrådets protokoll, synes det oformligt att på sätt som föreslagits i propositionen införa en särskild regel om domstolens sammansättning för det fall att den lagfarne ledamoten är mindre erfaren. Vid huvudförhandling eller syn i bagatellbrottmål synes oss alltjämt böra krävas, att häradsrätten består av lagfaren domare och minst tre nämndemän, d. v. s. även då annan än tingsnotarie är ordförande. Antalet dylika mål är ej så stort och handläggningen ej så tidskrävande, att sagda förhållande ur arbetssynpunkt kan innebära någon kännbar olägenhet. Det har naturligtvis också alltid sitt värde, att nämnd får deltaga vid målens handläggning.

Som motiv för Kungl. Maj:ts förslag har även angivits, att större likformighet bör åstadkommas mellan domstolsväsendet i stad och på landet. Tillvägagångssättet, att först, under åberopande av betydelsen av ökat lekmannainflytande, genomdriva en ändring som innebär utökning av

nämndemännens medverkan i rådhusrätt, och därefter, med hänvisning till önskemålet om likformighet mellan underrätterna i städer och på landsbygd, föreslås en avsevärd inskränkning av nämndens tjänstgöring i häradsrätt, synes oss betänkligt. Det kan ifrågasättas, om riksdagen skulle ha accepterat någon av reformerna, därest båda förslagen framlagts samtidigt. Nuvarande organisation av häradsnämnden har visat sig vara ändamålsenlig för landsbygden. Det måste framstå som omotiverat att låta en nyordning i städerna, vilken framsprungit ur deras speciella förhållanden utan motsvarighet på landsbygden, bli normgivande för häradsnämndsorganisationen. Strävan mot likformighet mellan land och stad får inte bli självändamål.

Den i propositionen föreslagna reformen är icke betingad av bristande funktionsduglighet hos de nuvarande häradsnämnderna. Häradsnämndens ställning som ett uttryck för folkets medbestämmanderätt på detta område av samhällslivet har fast förankrats. Hos de i våra häradsrätter verksamma nämndemännen eller hos befolkningen ute i bygderna synes icke önskemål finnas om omorganisation i enlighet med vad som föreslagits i propositionen. Ett stort antal remissinstanser har avstyrkt förslaget, däribland Sveriges juristförbund och Föreningen Sveriges häradsrättsordförändringar. Av 36 domsagor, som icke är representerade i sistnämnda förenings styrelse, har 26 ställt sig avvisande till den föreslagna reformen, i varje fall till att den genomföres nu och utan grundligare utredning.

Med stöd av vad ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta avslå Kungl. Maj:ts proposition nr B 26.

Stockholm den 2 juli 1958

Erik Larsson

i Norderön

Jan-Ivan Nilsson

i Tvärålund

Fritz Börjesson

Rune Gustavsson

i Alvesta

John Johansson

Johannes Antonsson

i Dahla

Stig F. Hansson

i Önnarp

Lars Eliasson

i Sundborn

John Eriksson

i Bäckmora

Harald Larsson

i Hedenäset

Fridolf Jansson

i Benestad